

Zalán Tibor

Megválthatatlanul

Ádám Tamás kötetének balassagyarmati bemutatójára

Kezdhetnénk, ahogyan kezdeni szokás ilyenkor, hogy kevésnek tartjuk a három kötetet. Ádám Tamás élete delén járó költő és fértű, s bizony elszórnak tetszhetik ez a három kötet abban a sok időben, amit költőnknek volt már módja megélni. De ne kezdjük így! Annál inkább ne, mert jelen sorok írója irtózik attól, hogy röffel mérje az irodalmat, jelesen, hogy ki hány könyvvel a háta mögött áll, avagy heverészik az irodalom padlatán, illetve kerevetén. Egyéb iránt, a mennyiség nem emelhető az esztétikai értékmérők közé, sem a sok, sem a kevés, mert itt van például az alkoholista Baudelaire, aki egyetlen könyvet préselt ki magából egész élete során, azt csiszolgatta, változtatgatta, farigcsálta, míg meg nem jelent, s míg meg nem holt, talán ismerszik is, *A romlás virágai* a címe. Szemben - de nem szembe állítva - mondjuk a mi Adynkkal, aki számos könyvet hagyott maga után, írt meg maga előtt. Na, mármost, ki a fontosabb költő, Baudelaire, avagy Ady Endre? A válasz sugallt, nyilván mindkettő, és ez kellene legyen mértékadó mai világunkban is, ahol érzésem szerint a mennyiség sajnálatos módon esztétikai értékteremtő funkciókat is vindikálhat magának.

Mindazonáltal, meg kell valljam, erős és komoly erkölcsi teljesítménynek tartom a most harmadik könyvével jelentkező költőnk majdnem-hallgatását, azt, hogy ritkán szólal tneg, s nem erőlteti pesties társaságok és szerkesztőségek barátságát és pártfogását.

Mire gondolok?

Nem egyébre, mint arra, hogy az irodalmi élet mai keretei között (is) a fennmaradás feltetele a jelen-levés. A jelenlét, az állandó készenlét, az állandó *beszéljenek rólam, beszéljenek a munkámról* görcs. Tudjuk, s ne hazudjunk egymásnak, Balassagyarmat csak vidék a fővárosnak. De nem csak Balassagyarmat. Magyarország is vidék Budapestnek. Keresni kell tehát a kegyét a magas fővárosi, avagy divatos vidéki, már majdnem fővárosi uraknak, akik az irodalmi értékhierarchiát uralják, illetve gondosan és féltékenyen kézben tartják.

Nos, nekem tetszik, ha egy ilyen, senki által nem igazán szeretett, de mindenki által végső soron elfogadott alkuból valaki kihúzza a nevét.

Mert Ádám Tamás tehetségéhez kétség nem fér.

Tehetsége pedig gyanakvó természetével függ össze leginkább. Versei tanúsága szerint, vagy maradjunk egyszerűen lírai hősnének a természeténél, nem tudja az örömeket örömfarmájukban átélni, élvezni, ahogy a szomorúságon és a tragikus tartalmakon egy, az előző gesztussal azonos gyökerű mosollyal képes túltenni magát. Végző soron ironikus magatartás ez, erős romantikus aláhangozottsággal, annak ellenére természetesen, hogy a lírikus minden andandó alkalommal nagyot sújt a romantika fejére a verseiben.

*Ki fekszik manapság
össze a holddal
szégyelljük
a romantikát...
ennyi év után
ki viselné fapofával
a romantikát...*

Verbalizálva tesznek több, mint gyanús, s mindenképpen arra látszik utalni, hogy olyasmitől igyekeznek - némiképp a kor - divatjaitól megriadva, némiképp az élet ellehetetlenülésétől megsajdulva - megszabadulni, ami személyiségének a mélyén van, eredendően ott, és munkál, divat ide, divat oda. S ennek a tudat alatti igénynek a megvalósulhatatlansága, a föltorlódó hiányérzet váltja ki benne a támadást, avagy a támadással eltakart védekezést, gyámoltalanságot, kiszolgáltatottságot. Ambivalens viszonyulása - mely a kisejlt életforma és a választott költői eszközök és hanghordozások közötti különbségben is megragadható - az ábrázolások tárgyához szerencsés távolságot teremt alkotó és alkotás, létrehozó és létrehozott között. Megteremtődik így a világra való reflektáltsággal egyidőben az önreflexió lehetősége, illetve állandó kontrolja, mely természetesen hangütésbeli differenciálódáshoz vezet az egyes versekben.

Ami persze legjobban zavarja Ádám Tamást, az a világ megélése és megélhetősége közötti, szabad szemmel nem mindig látható, de mindig ott létező rés, repedés, hajszálahiány. Hogy a lét kínálta játékok tere szűkebb annál, amekkorának látszik, hogy a közösségi formák többsége csak az olesóság és az átverések sorozatát hivatott lefedni. Azok közé a költők közé tartozik tehát, akik a társadalmiasságot nem absztrahált formájában emeli be költészetébe, hanem a maga nyersességében, illetve költőiellen megjelenésében. Boncoló *-beazonosítható/ a nyár és egyre/ bűdösebb/ a konjunktúralovagok/ szája* – és önboncoló *-ma takarva/ is jól látszanak/ olcsó pózaink/* attitűdök keverednek a munkákban, az önkicsinyítés és az ezzel járó önsajnálát erőszakossága nélkül.

Nem véletlen, hogy sűrűn előfordul a boncasztal motívum, melyről nem állapítható meg teljes bizonyossággal, hogy igazi, proszektúrás eszközzel, költői metaforáról, vagy a Lautreamont-i modernségesszményről van-e szó, jelesen, hogy modern az esernyő és a varrógép *véletlen* találkozása a boncasztalon.

A véletlen azonban nem beleférő kategória Ádám Tamás költői világába, hiszen a véletlen akár a csodával is lehet rokon, márpedig a keserű hangütés, amely dominál ebben az erősen a bús felnőtt férfi panaszait hordozó versgyűjteményben, teljességgel kizárja a feloldódás lehetőségét. Nem lehet megúszni ezt a világot, mely nem kínál a megúszáshoz méltó alter-

natívákat: *minden olyan hamis és semmi sem természetes...// ... nem csoda/ hogy lószar jön/ a fény helyett/ бүдös világ ez.*

Mielőtt bárki is sopánkodva a fejéhez kapna, jelzem, nem trágár hangú lírikus Ádám, ellenkezőleg, szabatos és választékos legtöbb megszólalásában, vannak azonban pillanatok, amikor a lószar nem kiváltható semmilyen eufemizáló szinonímájával. Próbálkozhatnánk csöndesíteni a képet: *...// nem csoda hogy lócitrom jön/ a fény helyett/ бүдös világ ez –ez olyan frivolkodó, ugyebár mondom is, meg nem is... ..nem csoda/ hogy lótrágya jön/ a fény helyett/ бүдös világ ez...* meg olyan, mintha részeg állatorvos beszélne a vízióiról - és ne is kísérletezzünk tovább. Bízunk a költőben, akinek nem érdeke, s nem is lehet szándéka, hogy maga ellen hangolja a közönségét, hogy üzenet helyett malackodással töltse az idejét. Csak zárójelben jegyzem meg, s leginkább baráti asztal borai mellett lenne szándékomban elmondani, hogy a kötetet lezáró: *a szar legalább/ kézzelfogható* két sor még az én sokat kipróbált toleranciámnak is sok, leginkább azért, mert kissé indokolatlan a keménység, ahogyan, s főleg ahol megszólal. Ezzel a nyelvi megformálással a szabadság ellenpontozása túl erőre sikeredik, a túlerőtől pedig a kötetkompozíció gyengül meg, visszafelé, s ez rossz, hiszen a könyv maga is több kézzelfoghatóságot jár körül és talál meg, hogy csak a szerelmi evidenciákra, illetve a magatartási válaszokban föllelhető elhatárolódási mozdulatokat említsük meg itt.

*Tapogatjuk az éj falát
nincsen se közel
se messze
csak a pillanat
bizonyos*

E fönti idézetben a kötetben föltárulkozó világ filozófiai tételezését vélem fölismerni. Nem tudható, mit takar az *éj fala* fogalom, metafora. A kínai ikonográfia szerint a fal a halál jelzése. A falat megmászó vershős tehát a halállal viaskodik, a megmászás állítmány természetesen magában hordozza a győzelem konnotációját is. Nem mintha a halálon győzedelmeskedni lehetne. Azaz, egyetlen módon, ha az ember romlatlanul hagyja magát a világban, hagyja magára a világot, azaz, szellemi termékben reinkarnálódik tovább. Ilyen épenséggel a vers is lehet. Aki pedig a halált tapogatja, az természetesen az élet kiterjedésére kíváncsi leginkább, így a *nincsen se közel, se messze* ellentétpár tökéletesen lefedi a lírikus jelenlegi helyzetét, férfikora delelésének fájdalmas teljességét - sem ott, sem itt, hanem éppen közepén, épülés és leépülés, gazdagodás és szétfoslás, bölesülés és összeszűkülés pólsai között. A pillanat bizonyosságába fogódzás érthető, s nyomon követhető a versek során is. Hiszen, aki beengedi világába a konkretizálható külvilágot, még ha megtagadóan, kigúnyolóan is, az a megkapaszzkodást, a mégiscsak a valóságba csimpaszkodást választja. Az átélhetőt, a megragadható, a materiális egészben visszaigazolható. *Elvégre lazán élni/ nehezebb* - teszem hozzá, megidézve a költő fintonát is e helyütt.

Így kerül *ügyes régi-új boncmesterek közé* kiket messziről, kimondhatóan, felülről elkerülhetne, ezért van az, hogy értékrendeltolásra vállalkozik: *hangulata csak/ a kiskocsmáknak van/ a csikkel kiégetett/ viaszosvászon/ jól érzi magát/ az asztalon/ cserélnék vele/ lehetne jobb/* - s bár költőt szembesíteni versbéli állításával legalább akkora tapintatlanság,

mint primadonnát a ráncival, mégis kedvem lenne rákérdezni, komolyan gondolod ezt az előzőt, itt, Tamás? Hiszen te magad veszed észre a kötetcímadó versedben, hogy *a kocsmapultról rendre letörlik arcodat.*

Születésnapra versében használja a jelen kötetének talán legfontosabb, ugyanakkor a legmegrendítőbb fölismerésére utaló szót: *alkalmatlanság*. Ha nem lenne datálva a kötet megjelenése, száz év múlva ebből az egyetlen szóból azonosítani tudná egy majdani filozófus, hogy aki írta a verseket, az a rendszerváltás/változás utáni időszak reménytelenje volt. Hiszen a Kádár-rendszerben is alkalmasak voltunk valamire, ha másra nem, a passzív ellenállásra. De most, amikor még a nyögéseink is *azonosíthatatlanok* - a szó Ádám Tamásé -, amikor a versek csak szemfedélnek valók - a gondolat Ádám Tamásé -, amikor nemzeti lombokon fénylenek és trükköznek az új tehetségek - és itt ironiája szarkazmusba csap át -, amikor a nyár viszont *beazonosítható*, mert *egyre bődösebb a konjunktúralovagok szája* - s itt a keserűség már nem csak Ádám Tamásé, ha a megfogalmazás az övé is -, szóval, mégis csak arra kell rájőjjünk, hogy megválthatatlan világ megválthatatlanjai lettünk. Ennél viszont még az elidegenedés is jobb volt a század elején. Az ember csavar volt a gépezetben, melynek működését nem ismerte, de mégis lehetett illúziója, hogy a gép nem feltétlenül ellene dolgozik, illetve amit tesz, az jó, hasznos az egész szerkezetnek, sőt, nélkülözhetetlen is lehet a számára. A költő világ- és társadalommodellje ennél sokkal gyászosabb.

A szerkezet működése átlátható, benne nem csavarok vagyunk, hanem balekok, nincs ránk szüksége az öntelt, régi, átmázolt alkatrészekkel működő gépnek, legfeljebb hogy kihasználjon, kifacsarjon és kinevessen bennünket. Ez is egyfajta kézzelfoghatóság, ha már itt tartunk.

A kötetéről: láttam már szebb küllemű versgyűjteményeket is ennél, igaz, csúnyábbakat is. A költő tipografizálta a kiadványt, így lehet kifogásolni a kicsi tükröket, a címek és a verskezdő sorok túlzott egymásra zárását. S lehet dicsérni az alaphangütést jól követő, groteszk felé hajló választott betűtípust. Ezt ki-ki mármint az olvasó, megteheti. Azt is eldöntheti, nem lett volna-e jobb Onagy Zoltán szellemes írói bevezetőjét utószóként közölni, nem befolyásolva így a lehetséges olvasatok önálló kialakítását. Egy örömdetes dologra hívnám fel legvégül a figyelmet.

Kilenc szponzor, vállalattal illetve nevesítve is, jegyzi a kötetet Ádám Tamáson kívül. Ez azt jelenti a szememben - nem ismervén persze a balassagyarmati viszonyokat, így a tévedés jogát is fenntartva mondom -, hogy jelenlévővé kezd válni az a vállalkozói réteg, aki hajlandó pénzt visszaáramoltatni a kultúrába. Ez nemes és némiképp logikus cselekedet a részükről.

A nemességet nem kell magyarázni. Logikus pedig ott és abban, hogy nem mindegy, milyen társadalomban adjuk el áruinkat: a vásárlás legkevesebb kultúrtett kell legyen egy kultúráltan elrendezett áru- és kínálatplatformon, melyre odakerült most Ádám Tamás értékes és megszenvedett verseskötete is. (*Megmászom az éj falát, Balassagyarmat, 1996.*)

Buda László fotója